

- 1998.- 159 с.
2. Еременко А. Одесса-Броды: реалии реверса // Зеркало недели. - 2005.- 15 **октяб**ря. - С.8
  3. Яременко А. Украина-Польша: Транзитный интерес // Зеркало недели. - 2003. -21 июня.-С. 1, 9.
  4. Люта Г. Украина-Россия: время нефтяных амбиций прошло. Делаем шаги навстречу? // Зеркало недели. - 2005. - 29 октября. - С. 10.
  5. Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття. - авт. кол. під ред. Шидловського А.К., Ковалка М.П.- К., 2001.
  6. Саприкін В. „Газовий трикутник ЄС-Україна-Росія: єдність та боротьба інтересів" // Дзеркало тижня. - 2002. - 13 квітня. –С. 1, 9.
  7. Серветник Т. Каспійський резервуар // Зеркало недели. - 2003. - 1 марта.- С. 9.
  8. Энергетическая политик России: обзор 2002. - Международное энергетическое агентство. Париж, 2002.

УДК 332.02

Чала Н.Д.,
к.е.н., докторант, Харківський регіональний
інститут державного управління
НАДУ при Президентіві України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЧИННИКІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ

Постановка проблеми Вплив світових тенденцій на окремі держави вимагає від уряду пошуку нових механізмів протистояння глобальним викликам. Україна, як країна, що знаходиться у періоді трансформацій і має надто відкриту економіку, вразлива впливу негативних чинників. Державна політика спрямована на підвищення конкурентоспроможності стає єдиним дієвим механізмом зниження впливу негативних тенденцій.

За останні десять років проблема підвищення конкурентоспроможності активно розглядається на різних рівнях державної влади багатьох країн "світу. Це спричинено тим, що всі країни мають враховувати нові глобальні стандарти політико-економічної ефективності. Останнім часом проблеми конкурентоспроможності знайшли чинне місце у наукових дискусіях українських вчених; про що говорить проведена 19.12.2007р. прес-конференція «Конкурентоспроможність територіальної громади: результати взаємодії влади, бізнесу, громадськості».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем конкурентоспроможності присвячено прани провідних українських та іноземних вчених Ю. Полунєєва, М. Згуронського, І. Крючкової, Я. Жаліла, Б. Гаврилишина, Б. Губського, О. Білоруса, Гейця В., С. Соколенка, Портера М. Сміта А., Е.Вогеля. Е.Ворнера, Р.Ербе, Д. Кісінга, П. Кругмана, Лидера Д. Лейка, Д. Лоджа, Р. Нельсона, Б. Оліна, М. Позера,

Д. Репніна та ін. [1 - 9]. Незважаючи на досить потужний доробок, в означеній проблематиці існує велика кількість проблем, зокрема, система державних механізмів забезпечення конкурентоспроможності регіонів в Україні, які опрацьовано поки що не на достатньому рівні.

Мета даної роботи - розглянути основні підходи щодо визначення конкурентоспроможності регіонів та дослідити систему державних механізмів, що забезпечують підвищення конкурентоспроможності регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. На XII Всеукраїнських муніципальних слуханнях було зазначено, що конкурентоспроможним регіон може стати лише за умови, коли місцева влада, бізнесові структури та громадські організації діють злагоджено, знаходять спільні інтереси, об'єднують свої зусилля для підвищення добробуту людей, наведення порядку на своїй території, залучення інвестицій. Як основу формування конкурентоспроможності регіону було визначено сталий розвиток країни.

Незважаючи на наявність великої кількості наукових досліджень проблем конкурентоспроможності, *не має єдиного підходу щодо визначення терміну конкурентоспроможність* [1]. Це пов'язано з тим, що поняття «конкурентоспроможність» та її чинники аналізуються в залежності від об'єкта дослідження: товар, товаровиробник, галузь, країна. Найбільш повно у літературі розроблено проблемні питання щодо забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Найвідомішою і найавторитетнішою працею у галузі конкурентоспроможності залишається «The Competitive advantage of Nations» М. Портера, переклад якої на російську мову спричинив неоднозначність тлумачення терміну «міжнародна конкурентоспроможність». Поняття «конкурентоспроможність» є похідним від іменника «конкуренція», що в перекладі з латинської означає «змагання, зіткнення». Тому при трактуванні терміну «конкуренція», багато авторів його визначають як економічні змагання, узагальнення трактувань терміну «конкурентоспроможність» наведено у таблиці 1.

Розширюючи і доповнюючи наведене у таблиці 1 визначення, можна визначити наступні складові конкурентоспроможності регіону: політична; гуманітарна; соціальна; екологічна; фінансово-економічна.

Усі зазначені складові мають складний структурний та ієрархічний зв'язок один з одним. Взаємозв'язок екологічного та фінансово-економічного чинників полягає у необхідності системної оцінки техногенних впливів на довкілля. Справедливість під час розподілу та перерозподілу матеріальних благ між територіями, надання допомоги бідним прошаркам суспільства та депресивним регіонам обумовлено взаємодією соціальної та фінансово-економічної складових. Забезпечення рівних прав сьогоднішніх та майбутніх поколінь на використання природних ресурсів визначається поєднанням соціальної та екологічної складової.

Ієрархія понять конкурентоспроможності

Ступінь	Поняття	Автор	Визначення
1	Конкурентоспроможність країни	Гельвановський М.	Володіння властивостями, що створюють переваги для суб'єктів економічного змагання.
		Портер М.	Внутрішня спроможність країни успішно конкурувати на світовому ринку
		Полунєєв Ю.	Здатність країни забезпечити стале економічне зростання
2	Конкурентоспроможність регіону	Селезньов А.З.	Це обумовлений економічними, соціальними, політичними та іншими факторами стан регіону і його окремих товаровиробників на внутрішньому та зовнішньому ринку, що відображається через показники (індикатори), що адекватно характеризують такий стан та динаміку.
3	Конкурентоспроможність галузі	Зав'ялов Р.	Концентрований вираз економічних, науково-технічних, виробничих, організаційно-управлінських, маркетингових, та інших можливостей країни, які успішно (чи не успішно) протистоять конкурентним аналогам як на внутрішньому так і на зовнішньому ринку
4	Конкурентоспроможність фірми	Зулькараєв П.У. Ільєсова Л.Р.	Інтегральна конкурентоспроможність підприємства - це його властивість займати визначену частку ринку продукції і властивість збільшувати/зменшувати цю частку
		Візер Е.Дж.	Властивість фірми придбати, зберегти і збільшити частку ринку
		Маскон М., Альберт А., Хеодурі Ф.	Компетентність фірми, що вона робить щось краще, ніж її конкуренти, тобто зберігає конкурентоспроможність, що дозволяє фірмі залучати та приваблювати споживачів
5	Конкурентоспроможність товару	Фатхутдінов Р.Ф.	Властивість об'єкту, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення конкретної вимоги у порівнянні з аналогічними об'єктами на ринку
		Портер М.	Властивість товару, послуги виступати на ринку на рівні з присутніми там аналогічними товарами, послугами.

У сучасних реаліях формування економіки знань важливим є гармонійне поєднання економічного розвитку з екологічною безпекою та розвинутою соціальною сферою, що може бути забезпечено лише політичною волею вищого керівництва держави.

Система механізмів державного регулювання повинна бути спрямована на системне узгодження і збалансування фінансово-економічного, соціального та екологічного розвитку регіону. В залежності від наявності цих складових у системі перспективного соціально-економічного розвитку регіону можна визначити його конкурентоспроможність. Розглянемо окремо кожен з чинників, які формують конкурентоспроможність регіону.

Традиційно високу конкурентоспроможність пов'язують з прибутковістю та наявністю потужного джерела фінансування. Фінансово-економічна політика в регіоні впливає на формування економічного середовища. Підвищення конкурентоспроможності досягається завдяки бюджетним інвестиціям, які спрямовані на структурну перебудову економіки, податковому стимулюванню заощаджень на здійснення внутрішніх інвестицій та інноваційних розробок. Світовий досвід розвитку національних конкурентних переваг показує, що більшість країн-членів СОТ, розвивали власну конкурентоспроможність шляхом створення спеціальних регуляторних режимів. Як приклад можна навести: Південна Корея та США було створено спеціальний регуляторний режим для розвитку суднобудування; Індія, Китай, Румунія, Ірландія - у галузі розробки програмного забезпечення.

У другій половині 1990-х - на початку 2000-х в Україні було впроваджено заходи для вирівнювання розвитку регіонів: створено спеціальні економічні зони (СЕЗ); було запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності (території пріоритетного розвитку); встановлено спеціальні регуляторні режими для окремих видів економічної діяльності. Загалом було створено 11 СЕЗ та 9 ТПР, спеціальні режими діяли на 10,5% території України. Серед пріоритетних видів економічної діяльності було визначено наступні напрями: розвиток сільського господарства, добувної промисловості, харчової промисловості, текстильної та легкої промисловості, виробництво деревини та виробів з деревини, хімічної промисловості, металургії та оброблення металу, машинобудування та приладобудування, виробництва електроенергії, газу та води, будівництво та виробництво будівельних матеріалів; туристсько-рекреаційної сфери; транспорту та зв'язку; дослідження та розробки у галузі природничих та технічних наук; освіта та охорона здоров'я [2,3]. Не всі з визначених пріоритетних напрямків розвитку економіки можуть забезпечити конкурентоспроможність регіону у глобальних умовах.

Дискусійною є необхідність надання преференції при розвитку гірничо-металургійного комплексу. З одного боку продукція цієї галузі є провідною статтею українського експорту (за товарною структурою в українському експорті більше 40% складають чорні метали). У валовій доданій вартості чорної металургії частка податків за даними

міжгалузевого балансу України перед наданням пільг складала 24,0% (для порівняння - у легкій промисловості 42,1%, харчовій промисловості 58,0%, 33,2% - у ВВП промисловості в цілому) [2,3]. Це означає, що чорна металургія не відносилася до галузі, які більш за все страждали від податкового тиску і тому погребували державної підтримки.

З іншого боку металургійна галузь, яка визначає експортний потенціал нашої країни, має надзвичайно високе енергоспоживання, неоптимальні із сучасної точки зору структури витрат за видами енергоносіїв, не підкріплена внутрішнім споживанням, характеризується екологічно шкідливим виробництвом та критичною залежністю від кон'юнктури світових ринків. Пріоритетний розвиток цієї галузі не відповідає сучасним економічним тенденціям і не сприятиме зміцненню конкурентоспроможності країни. Більш обґрунтованим є надання податкових пільг молодим галузям, які мають реальні можливості стати конкурентоспроможними і потребують державної підтримки чи захисту від конкуренції з боку розвинутих країн. Таким чином фінансово-економічна складова конкурентоспроможності регіону базується на ефективності бюджетної та податкової політиці; умінням при плануванні податкових надходжень враховувати коливання макро- та мікроекономічних показників та забезпеченні економічного зростання.

Екологічний чинник конкурентоспроможності регіону характеризує у першу чергу систему інструментів щодо управління екологічним становищем регіону: зниження забруднення навколишнього середовища; стан, наявність та використання природних ресурсів; можливість протидії негативним екологічним впливам; зниження залежності населення регіону від них; наявність ефективності системи моніторингу стану навколишнього середовища; наявність та ефективність застосування екобезпечних технологій [5]. Важливим є рівень правової захищеності навколишнього середовища від негативного антропогенного впливу; правова підтримка та захищеність інститутів господарювання та правовий захист інтересів соціуму. Механізми державного управління екологічним чинником конкурентоспроможності повинні бути спрямовані на захист навколишнього середовища не тільки у поточний період часу, але й у довгостроковій перспективі. У цьому контексті звернемо увагу на прийняту Енергетичну стратегію України, яка передбачає будівництво нових потужностей АЕС у період до 2030 року [7]. Маючи вже досвід аварії на ЧАЕС, зважаючи на відсутність у світі ефективних розробок у галузі знищення відпрацьованого ядерного палива, Україна не бачить альтернативи забезпечення власних потреб у енергоресурсах, ніж атомна енергетика. Така Стратегія значно підвищує екологічні ризики у довгостроковій перспективі.

Різне погіршення умов існування широких прошарків населення, значне падіння їх життєвого рівня та загострення соціальної та матеріальної нестабільності в суспільстві надає соціальній складовій конкурентоспроможності особливого значення. Такий стан речей в умовах

політичної нестабільності стає для політиків спокусою для популістських дій та заходів, що не обгрунтовані економічно та спричиняють інфляцію. Соціальна складова конкурентоспроможності регіону є індикатором ефективності державних механізмів забезпечення якості, безпеки і стандарту життя населення; рівня заробітної плати, рівня освіченості, структуру трудових ресурсів, наявність механізмів відтворення робочої сили, демографічний стан, рівень розвитку ринків праці, зайнятість населення, особливості соціальної інфраструктури, рівень захворюваності населення та прояву соціально-аномальних процесів.

У дослідженнях Ради конкурентоспроможності України серед інших чинників низької конкурентоспроможності нашої країни зазначено такі соціальні причини [8]:

- стан здоров'я населення є дуже поганим: близько двох третин населення хворіють упродовж 12 місяців, і кожна шоста особа з цієї групи звертає увагу на зниження працездатності;
- кожне сьоме домогосподарство з різних причин не має належного доступу до якісних медичних товарів та послуг, хоча 94% вважають, що потребують їх оцінюють свій стан здоров'я як добрий лише 40% населення;
- поглиблюється процес старіння самої робочої сили - частка осіб старшого працездатного віку (40 років і старших) у складі населення реального працездатного віку (від 18 років до настання пенсійного віку) поступово зростає, що ускладнює підготовку та перепідготовку робочої сили;
- вкрай негативним є показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні;
- викривлена структура зайнятості: надто висока зайнятість у сільському господарстві, тенденції щодо підвищення зайнятості осіб віком від 60 років і зниження зайнятості осіб молодого та середнього віку.

Державна політика на сучасному етапі у соціальній сфері спрямована не на довгострокове забезпечення високих стандартів якості життя населення, а на ситуативне забезпечення лояльності електорату.

Дослідження взаємозв'язку між економічним розвитком і культурою започаткував німецький філософ М. Вебер, у сучасному світі нації конкурують не тільки на рівні виробництва товарів чи послуг, але й системами суспільних цінностей. За результатами дослідження М. Портера Конкурентоспроможність держави на 64% обумовлено людськими ресурсами, 20% природними ресурсами і 16% наявністю капітану [4]. І Людина як особистість формується під впливом оточення, тобто у системі культурних цінностей, які її оточують, тому значення гуманітарної складової не можна недооцінювати.

Розглянути цю складову можна на прикладі Китаю, країни, що має найвищі темпи економічного розвитку. Китайська культура, хоч і піддавалася впливу різних країн та релігій, ніколи серйозно не переривалася. Протягом 2,5 тисяч років вчення Конфуція є основою

виховання в Китаї. Впродовж цього часу знання текстів Конфуція було обов'язковою умовою прийняття на державну службу та запорукою подальшого успіху [6, с.8,9]. У Китаї не існує свободи слова, європейські та американські фахівці із захисту інформації не можуть чітко визначити масштаби фільтрації Інтернет-трафіку всередині країни, проте рівень життя та основні економічні показники держави показують тільки зростання.

Іншою важливою складовою гуманітарного чинника конкурентоспроможності є рівень та якість освіти. Незважаючи на низькі оцінки України у рейтингах конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, окремі складові інтегральної оцінки є порівняно високими. Зокрема це оцінки у рейтингах оцінки людського потенціалу, розвитку технологічних ідей, якості науково-дослідницької бази, освіти у точних науках. Проте країна має низькі оцінки за факторами, які забезпечують можливість практичної „капіталізації” цих переваг.

Після розколу суспільства на два табори під час президентських виборів у 2004 році перед керівництвом країни постало завдання об'єднати Схід і Захід країни та знайти спільну національну ідею. Як національну ідею було запропоновано: «конкурентоспроможність», «соціальна культура громадян», «інтеграція українського суспільства», «формування «світового українства» та інш. [9]. Але дискусії навколо поняття та визначення «національної ідеї» поки що в українському суспільстві не закінчилися.

Висновки. Злагожені та системні дії органі державної влади та місцевого самоврядування у вказаних напрямках сприятимуть підвищенню довіри бізнесу до влади, налагодженню діалогу органи влади - громадські інституції - бізнес та підвищенню конкурентоспроможності регіону.

Використані джерела інформації:

1. Засади конкурентоспроможності в реаліях економіки знань: колективна монографія/ Міжнародний інститут менеджменту; за наук. ред. Ю.В.Полунеєва. - К.:ТОВ «Інжиніринг», 2007. - 256 сіл.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України www.ukrstat.gov.ua
3. Офіційний сайт Міністерства економіки України www.me.kmu.gov.ua
4. Портер М. Японская экономическая модель": Может ли Япония конкурировать?/ М.Портер, Х. Такеути, М. Сакакибара? Пер. с англ.-М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. - 262 с.
5. Конкурентоспроможність: країна, регіон, підприємство / Рада конкурентоспроможності України; за ред. Ю.В. Полунеєва. - К.:ЛІАТ&К, 2006'- 176 сіл.
6. Азійський прорив: висновки для України. Києво-Могилянська Бізнес-Студія. Журнал з менеджменту. - 2006. - № 16. - с.70
7. Енергетична стратегія України на період до 2030 року від 15.03.2006 Розпорядження Кабінету Міністрів України № 145-р
8. Монітор конкурентоспроможності. - К.: - Рада конкурентоспроможності України. - 2006. - № 1.-с. 26-27.

Україна в пошуках себе: національна ідея, проблеми розвитку;
36. Матеріалів експертів Всеукр. Експерт. Мережі / У поряд. О. Судакова.
- К.: І Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. - 328 с.

УДК 338.436

Шевченко О.О.,
к.с.-г.н., докторант, НАДУ при Президентіві України

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. Економічні та соціальні перетворення, що відбуваються в Україні, породили ряд серйозних проблем, від вирішення псих залежить її подальший розвиток як суверенної держави, що прагне сталого розвитку. Категорія «сталий розвиток» на рівні окремої держави трансформується у конкретне поняття національної безпеки.

Базові характеристики національної безпеки держави являють собою складне сплетіння внутрішніх та зовнішніх чинників основних складових безпеки, таких як сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, воєнно-економічна, технологічна, продовольча, інформаційна, демографічна, екологічна безпека та інших. Провідними вченими в якості важливої складеної стратегії національної безпеки визначена її економічна складова, що включає продовольчу безпеку як самостійний об'єкт внутрішньої та зовнішньої політики держави [1,2, 3,].

Продовольча безпека України у контексті загальної проблеми економічної безпеки є досить актуальною, оскільки на ній концентруються концептуальні напрями аграрної стратегії та продовольчої політики за нових умов формування ринкових відносин. Тому з урахуванням державних національних інтересів аграрний та продовольчий: комплекси і слід вважати стратегічно важливими галузями економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При написанні статті автор спирався на роботи С.В.Матейко, О.Онищенко, Б.Пасхавера, С.В.Савченка, В.М.Трєгобчук, О.М.Чечель та інших відомих дослідників даної проблеми [1 - 7].

Формулювання мети статті:

- вивчити та уточнити сутність продовольчої безпеки держави;
- дати оцінку продовольчої безпеки України на сучасному етапі;
- визначити основні причини виникнення в державі загрози продовольчій безпеці;
- сформулювати основні напрямки розвитку аграрного виробництва та подолання кризового стану галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема продовольчого забезпечення одна із найдавніших, досить суттєвих і всезагальних проблем суспільства. В ній, як в ніякій іншій мають відображення рівень розвитку продуктивних сил і соціального розвитку, досягнення науково-технічного прогресу і ступінь його використання, форми організації і функціонування